

ZPRÁVY

O ČINNOSTI ŠTÁTNEHO ARCHÍVU V BRATISLAVE

Vládnym nariadením o archívnictve zo dňa 7. mája 1954 zriadil sa na území každého kraja Štátny archív (ďalej ŠA), ktorý mal jednak prevziať archívne fondy bývalého Krajského archívu, jednak starať sa o ďalšie zhromažďovanie a spracúvanie archívneho materiálu krajskej príslušnosti.

Keďže na Slovensku základom každého ŠA boli archívne fondy bývalých uhorských žúp, veľžúp za prvej ČSR a župných úradov za tzv. slovenského štátu, musel ŠA Bratislava prevziať tieto fondy od Štátneho slovenského ústredného archívu, ktorý ich mal dotiaľ v správe. V zmysle teritoriálnej organizácie sa k ŠA Bratislava pričlenila aj pobočka Krajského archívu v Trenčíne a dňom 1. jan. 1956 aj pobočka bývalého Pôdohospodárskeho archívu v Trenčíne mimo fondov, ktoré provenienčne patrili do žilinského kraja a ktoré preto prevzal ŠA Bytča.

Hoci materiál bývalej bratislavskej župy bol za prvej ČSR uložený v Krajinskom archíve, jeho spracovanie nebolo zodpovedajúce. Odborne dobre prípravení pracovníci Krajinského archívu sa viac venovali vlastnému štúdiu a publikačnej činnosti ako práci v archíve a usporiadanie a uloženie archívneho materiálu zostávalo poväčšine v stave z konca minulého storočia.

Po zriadení ŠA, no najmä po nástupe nových pracovníkov roku 1955 práce na zabezpečovaní a sprístupňovaní archívneho materiálu hodne pokročili. Najprv

sa bolo treba venovať technickému vybaveniu archívnych priestorov. Po menších najnutnejších úpravách pristúpilo sa tohto roku za účinnej spolupráce Archívneho oddelenia Krajskej správy Ministerstva vnútra k úplnej adaptácii archívnych depotov a k výstavbe nových regálov, čím sa získali predpoklady pre ďalšiu prácu.

Z odbornej stránky stáli pracovníci ŠA pred úlohou roztriediť archívne fondy nahromadené v skladoch, skartáciou sa vyporiadať s veľkým kvantom novodobého materiálu a zaviesť základnú evidenciu archívneho materiálu. S týmito prácami budú pracovníci ŠA hotoví tohto roku, no súčasne s nimi prebieha už aj vyššia forma práce: poriadanie archívnych fondov a vyhotovovanie ich inventárov. Pritom sa zároveň získajú aj podklady pre vypracovanie Sprievodcu po archívnych fondoch ŠA Bratislava, ktorý bude základnou orientačnou pomôckou pre vedeckých bádateľov i pre širšiu verejnosť.

Ako tieto práce pokračujú, ozrejmime si najlepšie na stručnom prehľade archívnych fondov, pri ktorom sa budeme snažiť zachytiť v skratke tematiku fondov i stav ich spracovanosti. Miesto nám, pravda, nedovolí, aby sme sa zvlášť zaoberali každým fondom, preto si všimneme najmä tie najdôležitejšie; pri ostatných sa obmedzíme na ich zaradenie do príslušnej skupiny, chronologické ohraničenie a údaj o mieste ich uloženia (B — za časovým údajom znamená, že fond je uložený v Bratislave, T — v Trenčíne).

*

89 archívnych fondov a zbierok, opatrovaných v SA Bratislava, môžeme rozdeliť do 7 skupín:

1. archívy správnych inštitúcií, 2. archívy súdov, 3. archívy patrimonálne a rodinné, 4. archívy hospodárskych inštitúcií, 5. archívy spolkové, 6. zbierky, 7. rozličné.

Z archívov správnych inštitúcií sú najdôležitejšie archívne fondy bývalých žúp, v ktorých samostatné celky tvorí materiál:

a) do roku 1922 (tzv. malá župa), b) od roku 1923 do 1928 (veľžupa), c) od roku 1940 do 1945 (župný úrad za tzv. slovenského štátu).

V Bratislave sa nachádzajú všetky 3 tieto fondy, ktoré označujeme ako župa Bratislavská I., II. a III.; v Trenčíne iba prvý a tretí z týchto fondov, ktoré označujeme ako župa Trenčianska I. a II.

Kvantitatívne najväčším i obsahovo najbohatším fondom z týchto je *župa Bratislavská I* (1398—1922, B), ktorá obsahuje písomnosti, vzniknuté z administratívnej a súdnickej činnosti župy až do konca roku 1922. Požiare, ktoré v 19. stor. dvakrát spustošili župný archív, hodne preriedili najstarší materiál, takže okrem dekrétu kráľa Žigmunda z roku 1398, odpisov zlomkov zápisníc, jedného portálneho súpisu a niekoľko ojedinelých písomností zo 16. storočia zachoval sa archívny materiál súvisle až od konca 17. storočia. Z periodizačného hľadiska ho členíme na 4 oddelenia:

1. Písomnosti z obdobia feudalizmu (stavovskej župy) — do roku 1849;

2. Písomnosti z obdobia absolutizmu (1850—1861);

3. Písomnosti z obdobia provizória a dualizmu (1861—1918);

4. Písomnosti z I. ČSR (1919—1922).

Archívny materiál I. oddelenia sa podľa dvojakej činnosti župy rozdeľuje na písomnosti administratívne a súdne.

Z administratívnych sú najdôležitejšou skupinou písomnosti *kongregačné*, ktoré

obsahujú veľmi rozmanitý materiál týkajúci sa hospodárskych a správnych otázok, ako aj celého verejného života na území Bratislavskej župy. Župa ako samosprávna inštitúcia mala vo svojej kompetencii vybavovanie všetkých verejnosprávnych záležitostí, takže materiál vzniknutý z jej činnosti je dobrým obrazom vtedajšieho verejného života. Župa regulovala aj hospodárstvo, takže v kongregačných spisoch možno sledovať poľnohospodárstvo, lesníctvo, vývoj priemyslu, manufaktúr, regulácie cechového života, trhy, určovanie cien tovaru, miezry a váhy, dopravu, vodné cesty, železnice, poštu atď. Nachádzame tu zdravotnícke úpravy v boji proti cholere a iným epidémiám, veterinárne záležitosti, záznamy o živelných pohromách, kultúrne záležitosti atď. Ako pomôcky k tomuto materiálu slúžia dekrétálne a de-terminačné protokoly, ku ktorým sú vypracované aj vzorné indexy. Spisy sú usporiadané chronologicky.

Z činnosti zástupcov župy na uhorskom krajinškom sneme vznikli písomnosti *dieťálne*. Sú to snemové denníky a zápisnice, elaboráty a návrhy o zvlášť dôležitých veciach prerokovávaných na sneme. *Urbariálne* spisy, usporiadané podľa jednotlivých obcí, obsahujú najmä spisy, vzniknuté pri riešení hospodárskych, právnych a pracovných pomerov poddaných a ich sporov so zemepánmi. Začínajú až druhou polovicou 18. stor. *Kontribucionálne* spisy sú vlastne súpisy župy a súpisy poddanských usadlostí, zostavené za účelom vyrubovania vojenskej a domácej dane. Súpisy poddaných, na základe ktorých sa ustaloval počet vojska, ktorým župa prispievala do celoštátneho vojska, tvoria skupinu *vojenských* písomností. Súpisy zemanov, vyšetrenia zemianskeho pôvodu, armálne listiny a rozličné iné spisy, týkajúce sa župnej šľachty, tvoria *zemianske* písomnosti, ktoré sú usporiadané v abecednom poriadku podľa rodín.

Súdne spisy môžeme rozdeliť na civil-

né a kriminálne. Z civilných sa vytvorili skupiny: 1. acta sedis iudiciariae — všeobecné spisy súdnej stolice, 2. processualia, 3. orphanalia — sirotské a tútorské, 4. concursualia — obchodné spory, konkurzy atď., 5. testamenta a 6. privata (občianske spory v súkromnoprávnych záležitostiach). Kriminálne sa delia na acta sedis criminalis a acta processualia a vznikli zo súdnej činnosti župy v trestných záležitostiach, ako napr. stíhanie a súdenie vrahov, zbojníkov, podpaľačov atď. Vyskytujú sa aj stíhania poddaných pri vzbure proti vrchnosti. Súdne spisy siahajú ojedinele až do prvej polovice 16. stor. Sú k nim aj pomocné knihy, takže orientácia v nich nie je ťažká.

Po porážke maďarskej revolúcie roku 1849 bola župná správa prispôbená novým pomerom. Župa Bratislavská a Nitrianska boli od roku 1850 spojené v jeden vládny dištrikt na čele s vládny komisárom. Z tohto obdobia sa zachovali spisy vládneho komisára a stoličného náčelníka (prezidiálne i všeobecné) a pomocné knihy k spisom hornonitrianskeho stoličného náčelníka so sídlom v Trnave.

Októbrovým diplomom sa obnovila činnosť žúp, ktoré však až do rakúsko-uhorského vyrovnania viedol župan a až potom sa znovu stali orgánmi verejnej správy, no so zmenšenou kompetenciou. Z ich pôsobnosti bolo vyňaté súdnicstvo a neskôr aj rozličné odborné agendy.

Dôverníkom vlády v župe bol hlavný župan, ktorý mal dozor nad politickým životom celej župy. Z jeho činnosti sa nám zachovali všeobecné spisy, zachytávajúce všetky nariadenia vlády a opatrenia župana v politických záležitostiach. Zvláštnu skupinu tvoria spisy dôverné o mimoriadne dôležitých udalostiach alebo opatreniach. Spisy sú usporiadané chronologicko-numericke a majú pomocné knihy. Okrem iného obsahujú dôležitý materiál k sociálnym a národnostným pohybom na území župy.

Všeobecnú župnú administratívu obstarával podžupan s úradníckym sborom. Z jeho činnosti sa zachovali spisy od roku 1861, usporiadané v rokoch 1861—1874 podľa protokolárnych čísiel, od roku 1875 do 1902 do vecných skupín podľa jednotlivých odvetví činnosti, od roku 1903 podľa základných čísel. Obsahujú odraz verejného života po všetkých stránkach: obecné rozpočty, vojenské záležitosti, zdravotnícke a veterinárske záležitosti, stanovky spolkov, veci poľnej polície, hospodárske a obchodné záležitosti atď. Materiál od roku 1900 bol preskartovaný.

Z činnosti samosprávnej zložky župy — župného zhromaždenia — vznikla ďalšia skupina písomností, ktorých obsahom sú najmä štatúty, nariadenia o prirážkach, opatrenia v rozpočtoch atď.

Koordináciu medzi župou ako samosprávnou inštitúciou a štátnymi úradmi sprostredkoval od roku 1876 župný administratívny výbor, ktorého činnosť a teda aj spisy sa vzťahujú na všetky styčné body medzi štátnou správou a samosprávou. Pomocné knihy sa zachovali všetky; spisový materiál až od roku 1903.

Okrem týchto spisov sa z tohto obdobia zachovali ešte spisy župného hlavného lekára.

Vo všetkých týchto skupinách (okrem poslednej) sa možno bezpečne orientovať pomocou podacích protokolov, indexov a radových kníh; k spisom hlavného župana, župného administratívneho výboru a župného hlavného lekára vypracovali pracovníci ŠA podrobné inventáre.

Po vzniku prvej ČSR boli župy až do roku 1922 ponechané vo svojej veľkosti a nemenil sa ani charakter ich činnosti, iba že boli zrušené funkcie hlavného župana a podžupana a župa sa stala vlastne štátnym úradom, ktorému na čele stál vládou menovaný župan. Z tohto obdobia sa nám zachovali prezidiálne a administratívne spisy. Prvé z nich sú dôležité pre poznanie poprevratového po-

litického života a zvlášť pre dejiny KSČ, druhé nám podávajú obraz najmä o hospodárskom živote župy v tom čase. Spisy sú preskartované a usporiadané, na badanie slúžia pomocné knihy.

Fond *Trenčianska župa I* (1510—1922, T) má podobné zloženie i podobný obsah ako župa Bratislavská I, no usporiadanie je úplne odlišné. Veľa poriadateľov a tým aj veľa triediacich hľadísk vniešlo do usporiadania vlastne určitý chaos. Pôvodná štruktúra fondu bola porušená a zatiaľ nemožno tu uplatňovať ani periodizačné hľadisko. Pôvodné kongregačné a súdne spisy boli roztriedené na veľa vecných skupín (*Familiae, Possessiones, Inquisitiones, Protestationes, Acta antiqua, Memorabilia, Limitanea, Regesta nobilium, Instrumenta publica* atď. atď.), v ktorých sa však triediace hľadiská dôsledne nedodržiavali. V súčasnosti prebieha spracúvanie týchto skupín, z ktorých sa vytvára určitý systém. I písomnosti z obdobia provizória a dualizmu sú tiež tie isté ako v ŽB-I, iba že okrem tam vyskytnuvších písomností sú tu aj písomnosti župného zverolekára, župného poľnohospodárskeho výboru a rozličných výborov a komisií pri župnom úrade. Tematika materiálu je taktiež obdobná. Väčšina vecných skupín je usporiadaná či už chronologicky alebo abecedne, novšie písomnosti podľa protokolárnych čísel. K niektorým skupinám sú vypracované aj parciálne inventáre.

Reorganizácia župnej správy vstúpila v platnosť dňom 1. jan. 1923, keď začali svoju činnosť zväčšené župy, ktoré sa nazývajú aj veľžupami. Pôsobili až do zriadenia Krajinského úradu, t. j. do 1. 7. 1928. Materiál, vzniknutý v tomto období v bratislavskom župnom úrade, nazývame fondom *župa Bratislavská II* (1923—1928, B). Jej prezidiálne spisy sú prvoradým prameňom pre poznanie politického života na území župy, a to najmä činnosti jednotlivých politických strán, rozličných podujatí, spolkov, odborového hnutia, štátnej cenzúry atď. Obsahujú

aj všetky osobné spisy zamestnancov župného úradu, okresných náčelníkov a notárov. Sú usporiadané a zinventarizované a je k nim vypracovaný i podrobný zoznam spisov, týkajúcich sa KSČ a robotníckeho hnutia, spolu s vecným a lokálnym registrom. Administratívne spisy sú obdobou podžupanských zo župy I, obsahujú záležitosti hospodárske, sociálne, zdravotné, kultúrne atď. Sú tiež preskartované a usporiadané. Okrem týchto spisov obsahuje tento fond ešte spisy disciplinárne a spisy župného výboru pre správu nemovitostí, ktorý evidoval rozličné hospodárske transakcie.

Z činnosti bratislavského župného úradu za obdobie tzv. slovenského štátu vznikol fond *župa Bratislavská III* (1940 až 1945, B), ktorý sa skladá taktiež z prezidiálnych a administratívnych spisov. Tieto však boli ponechané v pôvodnom chronologicko-numerickom poradí, ale boli premanipulované do vecných skupín podľa organizačnej štruktúry úradu. Prezidium vybavovalo osobné záležitosti, staralo sa o náplň práce referátov župného úradu a malo na starosti veci štátnej bezpečnosti, mobilizačné a všetky ostatné dôverné záležitosti. Administratívnu agendu župného úradu vykonávalo 11 oddelení (referátov); z toho 4 právne (samosprávne a školské, stavebné, hospodárske, policajné) a 7 odborných (zdravotné, zverozdravotnícke, lesné, priemyselno-technické, stavebno-technické, vodohospodársko-technické a vodoprávno-technické). Administratívna agenda sa pri poriadaní rozdelila do skupín podľa týchto oddelení. Okrem administratívnych a prezidiálnych spisov obsahuje tento fond ešte niekoľko samostatných agend, a to: povolenia pobytu cudzím štátnym príslušníkom na území župy, správa štátnych bytov, priestupková agenda, samospráva a evidencia škôd spôsobených bombardovaním. Fond je usporiadaný a je k nemu vyhotovený inventár.

Z tohto obdobia pochádza aj fond

Trenčianska župa II (1940—1945, T), ktorý obsahuje obdobný materiál ako predchádzajúci fond. Zvlášť cenné sú doklady k partizánskym akciám na okolí Trenčína. Fond je usporiadaný podľa protokolárnych čísel.

Skupinu fondov správnych inštitúcií dopĺňajú fondy: Hlavný slúžny Bratislava (1903—1918, B), Fragmenty slúžnovských úradov v Trenčíne a Štátny stavebný úrad Trenčín (1894—1918, T).

Archívne fondy súdov pochádzajú najmä z Bachovej éry; rozsahom sú poväčšine nevelké a z mnohých z nich sa zachovali iba pomocné knihy. Väčšinou nie sú ešte spracované, takže možnosti bádania sú dosť obmedzené. V Bratislave sú to: Zemský súd Bratislava (1853—1861), Urbariálny súd Bratislava (1856—1861), Okresný súd Bratislava (1853—1861) a Okresný súd Trnava (1853—1861) a Tlačové oddelenie bratislavskej sedrie (neskoršie Krajského súdu) z rokov 1924—1941, ktoré obsahuje kompletne procesy v tlačových prečinoch, prejednávané pred bratislavskou sedriou. V Trenčíne je počet súdnych fondov veľmi bohatý: Cisársko-kráľovský župný súd v Trenčíne (1850—1861), Slúžnovské sudy v Trenčíne (1851—1870), Ilave (1856), Žiline a Budatíne (1856—1871), Kysuckom Novom Meste (1856), Čadci (1851—1859) a v Mnešiciach a Beckove (1864—1871). Mestský delegovaný súd v Trenčíne (1856—1861) a Magistrálny súd v Bánovciach (1864—1867). Z novších je to vybraný materiál zo sedrie (krajského súdu) v Trenčíne (1917—1938), obsahujúci veľa spisov o robotníckom hnutí, zo Štátneho zastupiteľstva v Trenčíne (1921 až 1931) a neroztriedený materiál väznice bývalého Krajského súdu v Trenčíne (1901—1943).

Z rodinných a patrimoniálnych archívov je najväčší a najdôležitejší fond Illésházy, Trenčín (1222—1910, T), týkajúci sa dominii Trenčín, Bánovce, Košeca, Rohovce, Teplička, Brumov (na Morave) a Ęrd (v Maďarsku). Pôvodne

(koncom 18. a začiatkom 19. stor.) usporiadaná časť obsahuje najmä majetkovo-právne záležitosti jednotlivých panstiev a obcí. Najväčšia časť materiálu tvorí však hospodárska registratúra, idúca zlomkovite už od konca 16. storočia. Cenné sú urbáre, z ktorých prvé sú zo 16. storočia (1549, 1551). Veľmi bohatou a cennou skupinou je korešpondencia, obsahujúca asi 45 000 kusov korešpondencie členov rod. Illésházy i ich úradníkov s najrozličnejšími osobami. Sú tu listy súkromné (listy členov rodiny medzi sebou i so známymi), listy významných politických osobností (Rákóczi, Bethlen, Forgách, Esterházyovci, Thurzovci atď.), majúce verejnoprávny význam, listy hospodárskych úradníkov o správe majetku atď. Fond je už roztriedený na skupiny, v ktorých systematickom spracúvaní sa pokračuje. Možno ho využiť pre štúdium hospodárstva za feudalizmu, pre dejiny politické, kultúrne atď.

Obsahove cenný a najmä z jazykovej stránky je zaujímavý archív rod. Rakovský (1300—1895, B), ktorý obsahuje slovensky písané písomnosti od prvej polovice 16. storočia. Je usporiadaný do fasciklov, ktorých súpis umožňuje základnú orientáciu a bádanie. Archív panstva Ostrý Kameň (17.—19. stor., B) obsahuje prevažne zvyšky hospodárskej registrácie tohto panstva, no je dosiaľ neusporiadaný. Viaceré rodinné fondy obsahujú stredoveké písomnosti, obzvlášť archívy rod. Kondé (1252—1812, B) a Benický (1285—1757, B). Ostatných 27 rodinných fondov: Akay (1573—1787, T), Baroš (1550—1888, T), Berényi (1761—1863, T), Borčický (1703—1832, T), Brogyányi (18.—19. stor., B), Csúty (1574—1852, T), Forgaraši (1804—1843, T), Galko (1600—1833, T), Ghýczy (1817—1843, T), Herberstein (1822 — B), Chorényi (1861—1881, T), Káldy (17.—19. stor., B), Klúčovský (1609—1787, T), Krušovský (1576—1871, T), Lukácsy (1766—1827, T), Marcibányi (1712—1870, T), Medňanský (1543—1877, B, T), Orczy (1649—1847, B), Ostro-

lúcky (1421—1869, T), Ottlik (1694—1835, T), Pauly (17.—19. stor., B), Pettko (1542—1842, T), Pongráč (1815—1859, T), Rakovský z Kočoviec (1861—1934, T), Rudňanský (1830—1855, B), Szilvay (1554—1950, T) a Zsolnay (1534—1896, T) sú po väčšine malé fondy prevažne lokálneho významu. Možno z nich čerpať údaje najmä k hospodárskym a sociálnym dejinám obcí, na ktoré sa vzťahujú, k dejinám jednotlivých rodov a pri niektorých i cenné zprávy k všeobecným dejinám. Poriadacie práce sa pri menších obmedzujú na chronologické zoradenie; pri väčších sa vytvárajú vecné skupiny, pretože nemožno zistiť nejakú organickú štruktúru. Z dosiaľ usporiadaných fondov sú vyhotovené opisy.

Archívy hospodárskych inštitúcií sú zatiaľ najzanedbanejšou skupinou. Kráľovský oblasťný priemyselný inšpektorát Trenčín (1901—1918, T) a Lesný inšpektorát Bratislava (1885—1918) sú síce usporiadané, no fondy Hydrostav Bratislava (B), Lanna Kapušany (B) a Vydavateľstvo Pravda (B), nie sú zatiaľ ani roztriedené podľa druhov písomností.

Aj archívne fondy spolkov majú rozličný charakter, či už hospodársky: Trenčiansky župný hospodársky a lesnícky spolok (1880—1918, T), Domový a lesný priemysel, Trenčín (1928, T), zdravotnícky a sociálny: Uhorský a čs. Červený kríž v Trenčíne (1882—1937), župné oddelenie Červeného kríža v Bratislave (začiatok 20. stor., B), Podporný spolok domobrancov v Trenčíne (1861—1870, T) i v Bratislave (1861—1890, B) a kultúrny: Odbočka Hornouhorského vzdelávajúceho spolku pre Trenčiansku župu (1883—1916, T) a Spoločnosť pre postavenie pomníka Rákóczyho v Trenčíne (1904—1905, T). Niektoré z nich sú už usporiadané a Trenčiansky župný hospodársky a lesnícky spolok je i zinventarizovaný.

Zbierky opatrované v ŠA Bratislava sú najrozmanitejšou skupinou. Najcennejšia zbierka sú cirkevné matriky (1600 až 1894, B) zo všetkých farností brati-

slavského kraja, v ktorých sú okrem zápisov o narodení, sobášení a zomretí aj zaujímavé údaje o mimoriadnych udalostiach v obciach. Usporiadané sú podľa okresov a obcí v abecednom poriadku. Zbierky listín v Bratislave (1268—1683) i v Trenčíne (1312—1896) sú síce usporiadané, no z bratislavskej zbierky sa musia vyčleniť listiny, patriace do rekonštruujúcich sa iných fondov (najmä Erdödy — Hlohovec v Štátnom slovenskom ústrednom archíve). Archívne zbierky Ethey — Čachtice (1495—1914, T) a Koronthály — Nové Mesto (1380—1902, T), obsahujú najrozličnejšie písomnosti z drobných archívov i z archívov verejných inštitúcií. Čo zo zbierok bezpečne patrí k niektorému evidovanému fondu, odčlení sa od nich a vráti na svoje miesto. Cechový život v Trenčianskej župe dokumentuje zbierka cechových písomností (Trenčín, 1564—1823). Pre poznanie hudobnej a hudobno-zberateľskej činnosti v Trenčíne sú veľmi zaujímavé hudobné zbierky J. Braneckého — Trenčín (1748—1844, T), J. Richtera — Trenčín (1862—1902, T) a Hudobná zbierka jezuitov a piaristov v Trenčíne (1740—1815), ktoré sú už zinventarizované a je k nim vypracovaný register autorov. Okrem nich si tamojšia pobočka tvorí vlastnú hudobnú zbierku, ktorá obsahuje notový materiál od 15. stor. Skupinu zbierok ŠA dopĺňa zbierka rozličných písomností po zrušených kláštoroch (1659 až 1945, B), zbierka kovových pečatidiel (typárov) v Bratislave a zbierka fotografií po bývalej Slovenskej tlačovej kancelárii v Bratislave.

Z rozličných iných archíválií sú v ŠA fragmenty rozličných rodinných archívov (1539—1839, T), fragmenty z obecných archívov (1644—1859, T), materiál po uhorskej škole v Kysuckom Novom Meste (1832—1898, T), Szécsényiovskom konvikte v Trenčíne (1694—1784, T), literárna pozostalosť Jozefa Budaváryho (1860—1892, T), archív obce Pruské (1650 až 1854, T) a zatiaľ neroztriedené archi-

válie, privezené z okresného archívu Nové Mesto nad Váh. (1692—1837, T).

Nie je možné v tomto krátkom prehľade podať vyčerpávajúcu zprávu o materiáli ani o prácach, ktoré sa robia v ŠA. No celkovo možno povedať, že práce na spracúvaní materiálu a jeho sprístupnení verejnosti úspešne napredujú napriek rozličným prekážkam. V pláne do roku 1960 je zinventovanie najväčších a najdrobnejších prehľad spravovaného materiálu dôležitejších fondov. No ešte skôr plánujú pracovníci ŠA podať verejnosti po výsledkoch svojej práce formou sprievodu po archívnych fondoch a zbierkach ŠA, aby tak čím skôr umožnili využívanie archívneho materiálu pre historické bádanie i pre potreby súčasnosti.

J. Watzka

BIBLIOGRAFICKÉ PRÁCE V HISTORICKOM ÚSTAVE SAV

Po oslobodení súčasne s novým budovaním vedeckého a kultúrneho života rozprúdila sa na Slovensku v doteraz nevidanej miere aj bibliografická činnosť.

Prvý raz od Riznerových čias sa začala na Slovensku systematicky zaznamenávať knižná a čiastočne aj časopisecká tvorba vo forme postupne publikovanej národnej bibliografie (resp. bibliografických katalógov). Okrem našich knihovedných inštitúcií so spoločne plánovanými bibliografickými podujatiami venujú sa bibliografickým prácam aj jednotliví vedeckí a kultúrni pracovníci, vychádzajú najčastejšie z potrieb svojho vlastného vedeckého výskumu alebo zo širších potrieb svojho vedného odboru. Tak vzniklo na Slovensku po vojne niekoľko pozoruhodných špeciálnych a monografických bibliografií.

Další rozvoj vedeckého výskumu v najrozličnejších vedných odvetviach vyvolal potrebu organizovať a plánovať

bibliografické práce aj pri jednotlivých pracoviskách SAV a pri iných výskumných a vedeckých pracoviskách. Bibliografické úlohy tu väčšinou bezprostredne súvisia s výskumnými úlohami pracoviska. Z takýchto potrieb a s takýmito zámermi sa začali plánovať aj bibliografické úlohy v Historickom ústave: 1. Bibliografia historickej tvorby knižnej i časopiseckej na Slovensku za bežné roky; 2. bibliografia knižnej a časopiseckej tvorby na Slovensku za roky od 1944 (od Slovenského národného povstania) do 1954; 3. bibliografia slovenskej histórie od počiatkov. Bibliografické práce vykonáva jeden interný pracovník a externí spolupracovníci podľa potreby.

Práce sa začali začiatkom roku 1955, a to bibliografickým opisom knižnej a časopiseckej tvorby na Slovensku za rok 1955. Z historickej tvorby (v najširšom slova zmysle) na Slovensku sa vy excerpovalo 82 časopisov a všetka dosiahnuteľná knižná tvorba. Získalo sa 1200 bibliografických záznamov, pričom za bibliografickú jednotku sa považuje opis diela so všetkými referátmi uverejnenými na Slovensku. Okrem tvorby publikovanej na Slovensku zaznamenávajú sa zahraničné publikácie s referátmi v našich časopisoch. Vy excerpovaný materiál bol zaradený do *Bibliografie československé historie za rok 1955*, ktorú vydá zanedlho Historický ústav ČSAV. Štruktúrou nadväzuje táto výberová bibliografia na *Bibliografiu české historie* vydávanej do roku 1947 pod vedením dr. Jonásovej-Hájkovej. Táto prvá spoločná československá historická bibliografia nesie isté stopy prvej spolupráce. Tak v slovenskom materiáli sú medzery v oddieloch Národopis a Archeológia, pretože pôvodne sa sem mali zaradiť len najzákladnejšie práce, z oboch vedných odborov sa totiž pripravujú samostatné špeciálne bibliografie. Aproprorčnosť slovenského materiálu na týchto miestach sa bude môcť vyrovná-

nať len dodatkami v bibliografii za rok 1956. V rámci prvej úlohy sa dokončujú excerpčné práce a výber materiálu do *Bibliografie československé historie za rok 1956* (asi 1400 lístkov) a mimo plánu sa dokončuje príprava materiálu do spoločnej historickej bibliografie za rok 1954.

Hlavnou úlohou historickej bibliografie je zhrnutie slovenskej historickej tvorby knižnej i časopiseckej za roky 1944—1955 do výberovej špeciálnej bibliografie. Nie je to práca od základov, lebo väčšina historických prác knižných, ba aj časť časopiseckých je už zachytená v bibliografických katalógoch a národných bibliografiách z tohto obdobia. Naša bibliografia bude zahrňovať aj historické práce o slovenských vzťahoch, publikované v Čechách, a to v odborných časopisoch a v najvýznamnejších kultúrnych a politických periodikách, a ďalej sloveniká uverejnené v zahraničí, pokiaľ sú prístupné v našich knižniciach. Predbežne sa počíta s bežnou schémou historických bibliografií, časť všeobecná zahrnujúca dejiny spoločenských, prírodných, technických vied a kultúrne dejiny vôbec, ďalej pomocné vedy historické, časť druhá, špeciálna, zahrňujúca historické práce vzťahujúce sa na dejiny Slovenska (usporiadanie chronologické podľa téz k dejinám Slovenska), tretia časť s dejinami svetovými, zahrňujúca politické, hospodárske a kultúrne dejiny cudzích štátov. Heuristické práce sa zatiaľ robia na čo najširších základoch, aby sa predišlo nebezpečenstvu dodatočného dopĺňovania materiálu. Konečné vypracovanie štruktúry bibliografie bude v nemalej miere podmienené zozbieraným materiálom, ktorý nakoniec rozhodne, či sa naša bibliografia bude viac približovať typu Baumgartovej *Bibliografie istorii Polskiej* alebo *Bibliografii československé*

historie, či Tóthovej *Magyar történeti bibliográfia 1825—1867*.

Veľkorysou dlhodobou úlohou v bibliografickom pláne Historického ústavu je práca na úplnej retrospektívnej bibliografii slovenskej histórie, ktorá predpokladá spoluprácu celej siete externých spolupracovníkov a najmä účelnú koordináciu prác s prácami na národnej bibliografii. Prvým štádiom prác by mal byť prieskum, čo by sa z už doteraz hotového materiálu do národnej bibliografie dalo získať pre túto retrospektívnu historickú bibliografiu a naopak, ktorými prácami by mohol Historický ústav prispieť do Historickej bibliografie i národnej súčasne. Podobne všetky bibliografické práce Historického ústavu i ostatných inštitúcií by získali veľa, keby sa našiel konkrétny a účelný spôsob spolupráce medzi bibliografmi, ktorí pracujú s rovnakým materiálom z toho istého obdobia. Túto spoluprácu sa už pokúšala rozprúdiť Ústredná knižničná rada tým, že vypracovala prehľad bibliografických pracovísk a ich plánov a rozoslala ho všetkým zainteresovaným. V rámci I. sekcie SAV sa tvorila Bibliografická komisia (predseda dr. J. V. Ormis, tajomníčka dr. J. Terrayová), ktorá si vzala za úlohu skoordinať jednak bibliografické práce jednotlivých pracovísk I. sekcie, jednak spoluprácu s bibliografickými pracoviskami Univerzitnej knižnice, Národnej knižnice v Martine a Vedeckej knižnice v Košiciach. Komisia už začala zisťovať stav prác na jednotlivých pracoviskách SAV (metóda bibliografických opisov, doteraz vyexcerpovaný materiál a pod.) Dúfame, že sa jej podarí nájsť skutočne konkrétnu formu vzájomnej pomoci, ktorá by znamenala veľkú úsporu času i finančných prostriedkov.

A. Škorupová-Magálová